

BASIC POSITIVE EMOTION VERBS IN KISASU'L-ANBIYA

Seda ÖZTÜRK KALKAN*

*Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, seda52@hotmail.com

Received Date: 12.07.2023 Revised Date: 17.08.2023 Accepted Date: 26.08.2023

Copyright © 2023 Seda ÖZTÜRK KALKAN. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Emotions are psychological phenomena that directly affect human life, where a general state of arousal created by a stimulus depending on adaptive functions is evaluated through mental processes, given meaning, and expressed through language or body. There are many emotion verbs in the vocabulary of the language that describe emotional experience. One way to describe feeling verbs linguistically is to group and classify them according to a certain criterion. Various factors such as the subjective nature of emotion, its source, orientation, and the fact that it carries both basic and close meanings make it difficult to classify emotional verbs. The migrations of various Turkish tribes to the Khwarezm region, which started in the 11th century and continued until the 13th century, enabled this area to become Turkified over time. With the Turkification of the region, a new written and literary language emerged, shaped by the mixing of the dialects of Oghuz, Kipchak, Kangli and other Turkish tribes, which are related to Karakhanid Turkish. This language, called Khwarezm Turkish, serves as a bridge between Karakhanid and Chagatai Turkish. This written language, which constitutes the second stage of Middle Turkish, which began to be produced starting from the 13th century, experienced its golden age in the 14th century. Hz. Rabguzi's work called Kısasu'l-Enbiya, in which the stories of the prophets starting from Adam are told, is one of the most important works of Khwarezm Turkish. In this study, which was prepared based on the author's doctoral thesis, the semantics of basic positive emotion verbs were classified and these verbs were examined in terms of lexical semantics, based on Kısasu'l-Enbiya. The aim of the work is to create the theoretical framework of basic positive emotional verbs such as love, love and happiness, to make semantic analysis of words that are basic positive emotional verbs and to determine the characteristics of positive basic emotional verbs in the work.

Keywords: Emotion, Emotional Verbs, Kısasu'l-Enbiya.

KISASU'L-ENBIYA'DAKİ TEMEL OLUMLU DUYGU FİİLLERİ

ÖZET

Duygular, insan yaşamını doğrudan etkileyen, bir uyarıcının uyumsal işlevlere bağlı olarak yarattığı genel bir uyarılma durumunun, zihinsel süreçlerle değerlendirilerek anlam kazandırıldığı ve dil ya da bedenle dışa vurulduğu psikolojik olgulardır. Dilin söz varlığı içinde duygusal deneyimi anlatan çok sayıda duygu fiili bulunmaktadır. Duygu fiillerini dilbilimsel olarak tanımlamanın bir yolu, onları belirli bir kritere göre gruplandırmak ve sınıflandırmaktır. Duygunun subjektif niteliği, kaynağı, yönelimi, hem temel hem de yakın anlamlar taşıması gibi çeşitli etmenler, duygu fiillerinin sınıflandırılmasını zorlaştırmaktadır. Harezmi bölgesine 11. yüzyılda başlayan 13. yüzyıla kadar devam eden çeşitli Türk boylarının göçleri, bu sahanın zamanla Türkleşmesini sağlamıştır. Bölgenin Türkleşmesiyle birlikte Karahanlı Türkçesi ile bağlantılı olan Oğuz, Kıpçak, Kanglı ve diğer Türk boylarının lehçelerinin karışmasıyla şekillenen yeni bir yazı ve edebiyat dili ortaya çıkmıştır. Harezmi Türkçesi olarak adlandırılan bu dil, Karahanlı ile Çağatay Türkçesi arasında bir köprü görevi görmektedir. 13. yüzyıldan itibaren ürünler verilmeye başlanan Orta Türkçenin ikinci basamağını oluşturan bu yazı dili 14. yüzyılda altın çağını yaşamıştır. Hz. Adem'den başlayarak

peygamberlerin kıssaların anlatıldığı Rabguzi'nin Kısasu'l-Enbiya adlı eseri Harezmi Türkçesinin en önemli eserlerinden biridir. Yazara ait olan doktora tezinden yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada, Kısasu'l-Enbiya eseri örneklem alınarak olumlu temel duygu fiillerinin anlambilimsel yönüyle sınıflandırılması ve bu fiillerin sözcük anlambilimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Eserde sevgi, aşk ve mutluluk gibi olumlu temel duygu fiillerinin kuramsal çerçevesinin oluşturulması, temel olumlu duygu fiili olan sözcüklerin anlamsal analizlerinin yapılması ve eserdeki temel olumlu duygu fiillerinin özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. **Anahtar kelimeler:** Duygu, Duygu Fiilleri, Harezmi Türkçesi, Kısasu'l-Enbiya.

1. GİRİŞ

Duygular, insanın hayatının en temel birleşeni ve insan doğasının ayrılmaz parçasıdır. Bireye tüm yaşamı boyunca eşlik eden duygular, insanoğlunun her gelişim döneminde de önemini korumaktadır (Hacıoğlu, 2012: 1).

Duyguların birçok insan davranışının ve bilişsel faaliyetinin belirleyicisi olması, onu birçok disiplinin araştırma konusu yapmıştır. Psikoloji alanyazınında duygu konusu ayrı bir öneme sahiptir (Demir, 2020: 3). Duygular, bireylerin hem kendilerini hem de çevrelerini algılamalarını, doğumlarından itibaren çevreyle etkileşim kurmalarını sağlamaktadır (Beyazıt, 2021: 43). Dolayısıyla insanların kendilerini tanıyıp geliştirebilmeleri için duygularını tanımalarının ve anlamlandırılmalarının büyük önemi vardır. Ayrıca insanların bir araya gelerek oluşturdukları toplumların düşünce dünyalarını anlayabilmek için de o toplumun duygularını kavramak gerekmektedir.

İnsanın ve toplumun davranışlarını, yaşamını, kültürünü ve geleceğini belirleyen duyguların bazıları doğuştan gelirken, bazıları ise yaşadıkları çevrenin düşünce yapısının etkisi ile sonradan öğrenmeyle yoluyla kazanılır. Bazı araştırmacılar [(universalists) örneğin, Ekman, 1989] duyguların insanda doğuştan var olduğunu ve bu duyguların evrensel nitelik taşıdıklarını kabul etmiş olsa da bazı duyguların toplumdan topluma, kültürden kültüre ve zamandan zamana farklılık gösterdiğini kabul eden düşünürler [(relativists) örneğin, Heelas, 1986] de bulunmaktadır (Demir, 2020: 22).

Duygular dış dünyada meydana gelen olayların, insanların iç dünyalarında nasıl karşılandığını yansıtmaktadır. Bir dönemin kültürel yaşantısını tam anlamıyla kavrayabilmek için o dönemde yaşayan insanların duygularını da bilmek gerekir. Çünkü ilk aşamada bireysel olan duygular, sonuçlarıyla insanların diğer insanlarla olan ilişkilerini değiştirdiği ve geliştirdiği için zamanla toplumun genel yaşantısını da etkileyebilmektedir (İlter, 2019: 36).

Fiiller, her dil için oldukça önemli ve çok boyutlu özelliğe sahip dil kategorilerinden biridir. Dünyada yer alan her dil, içerisinde hareketleri ifade etmeye yarayan bir grup dil ögesi ya da öge grubu barındırır (Hirik, 2018: 7). Fiiller, dilde varlıkların eylemlerini, durumlarını veya zamanlarını gösteren kelimelerdir. Fiiller bir dilin dil olmasını sağlayan temel belirtilerden, ana söz varlıklarından biridir. Dilbilimcilerden kimisi dilin doğuşunda fiillerin ilk ortaya çıkan sözcükler olduğunu kabul etmektedir (Özdemir, 1944: 57-65). En eski dil çalışmalarından günümüze dil içinde fiillerin yeri önemli atfedilmiş, Ariosto'dan itibaren başlıca sözcük türleri olarak adların yanında (onoma) fiillere (rhéma) de yer verildiği görülmüştür (Atabay vd., 1983: 202).

Fiiller, geleneksel dil bilgisi çalışmalarında daha çok yapılarına, çatılarına ve çekimlerine göre sınıflandırılmıştır. Fiiller değişik yönleri, çeşitli nitelikleri olan ve farklı açılardan da incelenmesi gereken bir sözcük türüdür. Günümüzde fiillerin anlamsal özelliklerine dayanan tasnif çalışmaları artış göstermiştir. Fiillerin semantik yönden sınıflandırılmasında öne çıkan gruptan biri de mental fiillerdir. Mental fiiller, doğrudan düşünceye dayalı olarak ortaya çıkan, çoğunlukla bir uyarıcı ile başlayan, psikolojik ve duygusal etkenlerle doğrudan ilişkili olan, genellikle üçüncü kişiler tarafından gözlemlenemeyen fiiller olarak tanımlanabilmektedir. (Hirik ve Çolak 2017: 261-263).

Mental fiiller, araştırmacılar tarafından genel olarak duygu, duygu ve biliş fiilleri olarak gruplandırılmaktadır. Mental fiillerin alt grubunda yer alan duygu fiilleri, üzülme, sevmek, âşık olmak, kıskanmak gibi bireyin duygusal tepkilerinin fiil olarak aktarılmasıdır. Yani zihin tarafından gerçekleştirilen duygu hareketlerinin dil aracılığıyla karşılandığı fiillere duygu fiilleri denilmektedir (Seçkin, 2020: 35).

Duygu fiilleri disiplinlerarası bir konu olup psikolinguistik, bilişsel psikoloji ve dilbilim alanlarında çalışan araştırmacılar tarafından incelenmekte ve geliştirilmektedir. Her dilde duyguları tanımlamak için kullanılan çok sayıda duygu fiili bulunmaktadır. Duygu fiillerini daha iyi anlamının yollarından biri, onları belirli bir kritere göre gruplamak ve sınıflandırmaktır. Çalışmanın literatür taraması aşamasında, birçok araştırmacının duygu fiillerini genel olarak olumlu duygu ve olumsuz duygu fiilleri şeklinde iki alt kategoriye ayırdığını, ancak bu iki duygusal boyutun insan duygusunun çeşitli hallerini ve durumlarını yeterince yansıtmadığını gözlemlemekteyiz.

Kıyasü'l-Enbiyâ, 1310 (H. 710) yılında Nâsirü'd-dîn Burhânü'd-dîn Rabgûzî tarafından kaleme alınan siyer-i nebevi türünde bir eserdir. Harezmi Türkçesiyle kaleme alınmış bu eserde, İslâm dininin tasdik ettiği peygamberlerin kıssaları anlatılmaktadır. Bunların arasında Hz. Muhammed'in yanı sıra Kur'an'da zikredilen 'Avac bin Annak, Harut ve Marut gibi bazı kıssalar da yer almaktadır (Ata, 2016, 26-28).

Bu çalışmada Rabgûzî'nin Kıyasü'l-Enbiyâ eserinde bulunan olumlu temel duygu fiilleri incelenecek ve bu inceleme sonucunda Harezmi Türkçesini yazı dili olarak kullanan 13.-15. yüzyıllarda yaşamış olan bireylerin duygu dünyası aralanmaya çalışılacaktır. Eserde tarama yoluyla tespit edilen olumlu temel duygu fiilleri geçtiği cümlelerle birlikte ortak fiil başlıkları altında verilecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

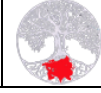
2.1. Duygu Kavramı

Anne karnından itibaren gelişmeye başlayan duygular, insanın yaşamı boyunca davranışlarında, kararlarında ve seçimlerinde etkili olmaktadır. Duygular, bireyin dış dünyada yaşanan olaylara ve durumlara karşı geliştirdiği içsel tepkileridir. Duygular tıpkı düşünceler gibi bilişsel bir sürece dayanır ve kaynağını beyinden alır. Öyle ki duyguları bilişsel kuramcılar "birtakım düşünce ve algıların sonucunda onlara bağlı olarak oluşan zihinsel süreçler" olarak tanımlar (Binet, 2016: 44). Duygu ve biliş arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunan Lazarus (1982) biliş olmadan duygunun ortaya çıkmayacağını dolayısıyla da duygunun bilişsel değerlendirme sonucu inşa edilen bir fenomen olduğunu öne sürer (Lazarus 1982'den Akt Kapucu, 2020: 121).

Disiplinlerarası bir konu olan duygu, araştırmacılar için her dönem merak edilen ve üzerinde düşünülen bir konu olmuştur. Duygular insanların iç dünyalarından gelen ve dış dünyaya yansıyan mesajlardır. Duygular çeşitli yollarla aktarılabilir. Dil ise bireyin kendi duygusal deneyimlerini diğer insanlarla paylaşmasında kullandığı en önemli araçtır. Kişi dil yardımıyla sadece kendi duygularını tanımlamakla kalmaz ayrıca başkalarının duygularını da yorumlama yetisine sahip olur (Hacıoğlu, 2012:2).

Yapılan araştırmalarda geniş bir anlam alanına sahip olduğu gözlemlenen duygu kavramının alanyazında uzlaşmış ve kesin bir tanımı yoktur. Bugün bile henüz "duygu nedir?" sorusuna tatmin edici bir yanıt bulunamamaktadır. Her disiplin kendi çerçevesinden farklı duygu tanımları yapmaktadır: "Felsefeciler duyguyu herhangi bir zihin, his, tutku çalkantısı ya da devinim veya uyarılmış zihinsel durum olarak tanımlarken, psikologlar duyguyu, bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir dizi hareket eğilimi anlamında kullanmaktadır." (Tutar, 2016: 402).

Duygu kelimesinin daha iyi anlaşılabilmesi için benzeri olan heyecan, tutku gibi diğer kavramlarla ayrıştırılması gerekmektedir. Kimi zaman birbirinin yerine kullanılan bu kelimeler (heyecan, duygu, tutku) gerçekte duygunun yoğunluğunu, sürekliliğini ve geçmişe bağlılığını göstermesi bakımından duygu kavramıyla anlamsal farklılık göstermektedir. "Heyecan (affect) kelimesi belli alanlarda, belli yoğunluklarda doğan, kısa süreli olup bedensel belirtilerin de eşlik ettiği duygu durumlarıdır. Korku, öfke, ürkme böyle duygulardır. Tutku (passion, Leidenschaft) yoğunluğu ve sürekliliği çok fazla olup, kişiyi gerçekleri görmekten uzaklaştıracak (gerçeğe karşı gözlerini kör eden) nitelikteki duygulardır. Bunlara 'ihtiras' da denilebilmektedir. Duygu (feeling) ise heyecanlara göre yoğunluğu daha az olmakla birlikte sürekliliği ve kalıcılığı daha fazla olan sempati, sevgi, kıskançlık, pişmanlık, gurur, utanç gibi durumları tanımlamak için kullanılmaktadır." (Koptagel İlal, 1984: 93).

Gündelik hayatımızdaki çoğu davranışımızın temelinde duygular vardır. İngilizcede duygu anlamına gelen emotion sözcüğü Latince “hareket etmek” anlamına gelen motore kelimesinden türemiştir. Dolayısıyla duygu dışı doğru bir yönelimi ifade eder (Damasio, 1998: 145, Tuna ve Kayaoğlu, 2013: 21). İnsanı hareketi geçiren, onu davranışa iten duygular bireyin sadece kendi davranışlarını yönlendirmez; çevresindeki diğer bireyleri de bir davranışa iter. Sınıfa sınırlı gelen bir öğretmen öğrencileri olumsuz etkilerken sınıfa mutlu gelen bir öğretmen öğrencilerinde olumlu duygular oluşturmaktadır. Duygu bulaşması olarak ifade edilen bu durum duyguların hem bireyi hem de bireyin çevresini etkileyen süreçler olduğunu göstermektedir (Tuna ve Kayaoğlu, 2013: 24).

Duygular, bir davranışın başlamasında sürdürülmesinde ve yönlendirilmesinde etkin süreçlerdir. Bu bakımdan duygular ve güdüler insan davranışının oluşmasında öncülük etmeleri bakımından benzerdir. Fakat güdülerin genel olarak hangi davranış ile son bulacağı belli iken (açlık güdüsüne sahip olan birinin yeme davranışına yönelmesi gibi) duygular ve heyecanlar insandan insana farklı ve beklenmedik davranışlar (kardeşine öfkelenen bir kişinin bu duygu sebebiyle ağlaması ya da saldırgan bir tutum sergilemesi gibi) doğurabilir (Tuna ve Kayaoğlu, 2013: 23-24). Yani duygular bireyleri harekete geçiren karmaşık süreçlerdir. Kişiden kişiye ve durumdan duruma değişiklik gösterebilir.

Duygu insanı insan yapan etmenlerdir biridir. Duygunun olmadığı dünya tatsız ve zevksizdir. Nitekim W. James’in duygu ve hislerle ilgili ortaya attığı hipotez de bu doğrultudadır: “Kuvvetli bir duyguyu düşünüp sonra da, onun bedensel semptomlarının yarattığı tüm hisleri bilincimizden çıkarıp atmaya denersek, geriye hiçbir şeyin kalmadığını görürüz; duyguyu oluşturabilecek ‘zihinsel malzeme’ olmayınca, geriye sadece soğuk ve nötr bir entelektüel algılama kalır (Damasio, 1998: 135).

Duyguların neden var olduğu insanlığa ne gibi katkıları olduğu da araştırma konusu olmuştur. Evrimsel yaklaşıma göre duyguların varlık nedeni insanların çevre şartlarına uyum sağlamasını kolaylaştırmak ve insanlığın devamlılığını sağlamaktır. Duyguların bu biyolojik işlevinin yanında bireysel-sosyal işlevleri de bulunmaktadır. Empati, hoşgörü, gibi duygular toplumu oluşturan insanların birbirleriyle uyum içinde yaşamaları ve birbirlerine destek olmalarını sağlamıştır (Bahtiyar ve Yıldırım, 2021: 3-4).

Duygu sadece bireyin kendisi için önem arz etmez. Duygu, toplumdaki bireyleri birbirine bağlayan unsurların oluşumunda etkili olması sebebiyle toplum için de önemlidir. Duygu ve heyecandan yoksun bir toplum zaman içerisinde çöker ve dağılır. Çünkü duygu ve heyecandan arınmış bir toplulukta insanlar birbirine değer vermez, saygı göstermez, iyi kötünden, sevilen nefret edilenden ayırt edilemez. Dolayısıyla da toplum, toplum olma özelliğini kaybeder (Cüceloğlu, 2019: 259)

Duygunun oluşumunda toplumsal niteliklerin etkisi olsa da bireysel nitelikler her zaman daha belirleyici olmaktadır. Herhangi olumlu ya da olumsuz bir olay, farklı kişiler tarafından farklı şekilde algılanıp farklı duygulara ve tepkilere neden olmaktadır. Bunun en temel sebebi ise bireyi bir duyguya sevk eden uyarıcı ile bireyin kendi kişilik yapısının nitelikleridir (Koptagel İlal, 1984: 97). Yani bireyin geçmişindeki tecrübeler, bir olay ya da duruma verilecek olan duygu tepkilerini kişisel hale getirip çeşitli duygusal tepkilerin oluşmasını sağlamaktadır.

Duyguların nasıl oluştuğu sorusu, duygu kuramcıları tarafından merak edilen bir konu olmuştur. Bazı duygu kuramları organizmanın duyguyu hissetmesini uyarılarla karşılaştığı ana bağlarken bazı kuramlar organizmanın uyarıyı ve bedensel uyarılmayı değerlendirilmesinden ardından o duyguyu hissettiğini savunur (Demir, 2020: 4).

İnsan beyninin duygulara verdiği yanıtları inceleyen sinirbilim alanında duyguların açıklanması ve anlamlı hâle getirilmesinde benimsenen üç temel kuram bulunmaktadır. Bu kuramlar; C. Darwin’in ortaya attığı Yüz Geribildirim Kurumu, C. Lange ve W. James’in savunduğu James-Lange Kuramı, W. Cannon ve P. Bard tarafından sunulan Cannon-Bard Kuramı’dır (Kısacık, 2020: 232-235). Birbirinden farklı fikirlere dayanan bu üç kuramın ortan noktası duyguların fizyolojik süreçlere dayandırılarak açıklanmasıdır. İlk kuram, duyguların yüz kaslarında meydana gelen değişimler sonucunda oluştuğunu savunur. İkinci kuram, bedensel değişikliklerin ve fizyolojik tepkilerin sonucunda duyguların ortaya çıktığını belirtir. İlk iki

kuramın aksine son kuramda ise duygu deneyimi için herhangi bir fiziksel tepkiye ihtiyaç duyulmadığı, tepkisel davranışlar olmadan da duyguların oluşabileceği düşünülür. Duygu ile fizyolojik değişimin eş zamanlı olarak ortaya çıktığını savunulur (Demir, 2020: 14-17; Kısacık, 2020: 232-235).

2.2. Duyguların Sınıflandırılması

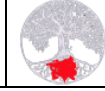
Karmaşık ve bireysel süreçlerden oluşan duyguları anlamak için araştırmacılar duyguları çeşitli özelliklerine göre sınıflandırma çalışmalarında bulunmuşlardır. Bazı tasniflerde duygunun süresi, yoğunluğu, şiddeti ve göreceliliği esas alınmaktadır; bazı sınıflandırmalar ise duyguların iyi veya yüce oluşu ile aşağı ve kötü oluşlarıyla ilgilidir (Tutar, 2016: 412-413). Yani duyguların sınıflandırılması konusunda araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları ortak bir nokta henüz bulunmamaktadır.

Duyguları sınıflandırma çalışmaları birbirinden farklı iki görüş üzerinde temellenmiştir. Darwin (1872, 1965) ve onu izleyen bir grup araştırmacı Tomkins (1962, 1963), Izard (1977), Ekman (1982) duyguların mutluluk, üzüntü, öfke gibi ayırık sınıflar halinde bulunduğunu savunmuş ve bu duyguları da temel duygular olarak isimlendirmişlerdir (Ortony ve Turner, 1990: 320). Bir grup araştırmacı ise duyguların bazı boyutlar üzerinde değişkenlik gösterdiğini savunmuştur. Bu fikri savunanlar duyguları daha çok değerlik (valence) ve uyarılma (arousal) bağlamında sınıflandırmışlardır (Demir, 2020: 6).

Temel (birincil) ve ikincil duygular olarak yapılan duygu sınıflandırmalarında hangi duyguların temel hangi duyguların ikincil olduğu ve bu durumun hangi kriterlere göre belirlenmesi gerektiği araştırmacılarca tartışma konusu olmuştur. Duyguların bu açıdan sınıflandırıldığı çalışmalarda temel duyguların sayısı çeşitlilik göstermektedir (Doğan, 2021: 167). Bununla birlikte *öfke*, *korku*, *üzüntü* ve *neşe* duyguları diğer duygulara göre daha temel olarak düşünülmüş, pek çok araştırmacının temel duygular listesinde bu duygular kendilerine yer bulmuştur. Temel duygular, bireyin biyolojik ve psikolojik olarak temel ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet etmektedir. Ayrıca temel duyguların kendilerine has beyin devrelerine sahip olduğu düşünülür (Gülbetekin, 2020: 93). P. Ekman ise temel duygu olarak atfedilen duyguların kendilerine özgü ve evrensel yüz ifadelerine sahip olduklarını ifade eder (Ekman, 2019: 19-20). A. Ortony ve T. J. Turner, *What's Basic About Basic Emotions?* adlı ortak çalışmalarında araştırmacıların temel/birincil duygular ile ilgili görüşlerini şu tablo ile özetlemişlerdir (1990: 316):

Tablo 1: Araştırmacıların Temel Duygu Fiilleri

Kaynak	Temel Duygular	Esası
Arnold (1960)	öfke (anger), hoşlanmama (aversion), cesaret (courage), hüznün (dejection), arzu (desire), umutsuzluk (despair), korku (fear), nefret (hate), umut (hope), sevgi (love), üzüntü (sadness)	Hareket eğilimleriyle ilişki
Ekman, Friesen ve Ellsworth (1982)	öfke (anger), nefret (disgust), korku (fear), neşe (joy), üzüntü (sadness), hayret (surprise)	Evrensel yüz ifadeleri
Frijda (1987)	arzu (desire), mutluluk (happiness), merak (interest), hayret (surprise), hayranlık (wonder), üzüntü (sorrow)	Eyleme hazır olma şekilleri
Gray (1982)	öfke (rage), dehşet (terror), kaygı (anxiety), neşe (joy)	Fiziksel bağlantı
Izard (1971)	öfke (anger), küçümseme (contempt), nefret (disgust), sıkıntı (distress), korku (fear), suçluluk (guilt), merak (interest), neşe (joy), utanç (shame), hayret (surprise)	Fiziksel bağlantı

James (1884)	korku (fear), tasa (grief), sevgi (love), öfke (rage)	Bedensel kalıtım
McDougall (1926)	öfke (anger), nefret (disgust), haz (elation), korku (fear), bağılılık (subjection), hassaslık (tender-emotion), şaşkınlık (wonder)	İçgüdülerle ilişki
Mowrer (1960)	acı (pain), zevk (pleasure)	Öğrenilmemiş duygusal durumlar
Oatley ve Johnson-Laird (1987)	öfke (anger), nefret (disgust), kaygı (anxiety), mutluluk (happiness), üzüntü (sadness)	Önerme gerektirmez
Panksepp (1982)	beklenti (expectancy), korku (fear), öfke (rage), panik (panic)	Fiziksel bağlantı
Plutchik (1980)	kabul (acceptance), öfle (anger), beklenti (anticipation), nefret (disgust), neşe (joy), korku (fear), üzüntü (sadness), hayret (surprise)	Uyarlanabilir biyolojik süreçlerle ilgili
Tomkins (1984)	öfke (anger), merak (interest), küçümseme (contempt), nefret (disgust), sıkıntı (distress), korku (fear), neşe (joy), utanç (shame), hayret (surprise)	Nöral ateşleme yoğunluğu
Watson (1930)	korku (fear), sevgi (love), öfke (rage)	Fiziksel bağlantı
Weiner ve Graham (1984)	Mutluluk (happiness), üzüntü (sadness)	Nitelikten bağımsız

D. Goleman, temel duyguların tüm duygu karışımlarını meydana getiren asal duygular olduğunu savunur. Öfke, üzüntü, korku, zevk, sevgi, şaşkınlık, iğrenme ve utanç duygularını temel duygular olarak kabul eder. Bu duygu kümelerinin her birinin özünde temel duygusal çekirdek bulunduğunu ve bu çekirdeklerin de temel duygunun akrabaları olan sayısız mutasyonla halkalar halinde yayıldığını belirtir (1998: 359-361).

M. Sartorius, temel duyguların tam olarak ne olduğunun hala tartışmalı bir konu olduğuna değinir. Araştırmacıların büyük bir kısmının da “öfke, keder, korku, sevinç, sevgi, şaşkınlık, tiksinti, utanç” olmak üzere sekiz temel duygu olduğu konusunda uzlaştığını da ekler. Bu temel duyguların karışım ve birleşimiyle sayısız duygu çeşidi oluşturduğunu ifade eder. Ona göre tüm duyguların bir mesajı vardır. Temel duyguların mesajının da hayatta kalmaya yardımcı olmak olduğunu söyler. Tiksintinin zehirlenmeden koruması, öfkenin güç vermesi, sevginin insanı dost canlısı ve sevecen yapması hep bu mesajın yansımasıdır (Sartorius, 1999: 38-39).

Duyguların birbirinden ayrık sınıflandırmalara tabi tutulamayacağını, bazı duyguların temel duygu olarak belirlenmesinin doğru olmadığını ve duygulara yüklenen anlamların kültürden kültüre değiştiğini bu sebeple de bazı duyguların evrensel olarak nitelendirilemeyeceğini savunan araştırmacılar duyguları çeşitli boyutlar üzerinde aldıkları değerler açısından incelemeyi uygun bulmuşlardır. Örneğin Russell (1980), duyguları değerlik (duygunun olumlu veya olumsuz olması) ve uyarılma durumlarına (duygunun bireyi aktif hale getirmesine ya da pasifleştirmesine bakılması) göre birbirinden bağımsız iki boyutta sınıflandırmıştır (Demir, 2020: 9).

R. S. Lazarus, duyguları olumlu ve olumsuz duygular olarak şu şekilde sınıflandırmıştır: “1) Zararlar, kayıplar ve tehditler sonucu ortaya çıkan duygular (Olumsuz duygular): öfke, kaygı, korku, suçluluk, utanç, üzüntü, imrenme, kıskançlık, iğrenme vb. Bu tür duygular negatif yönlü duygulardır. Bu tür duygular, bireyin engellenmesiyle ortaya çıkmaktadır. 2) Faydalardan ortaya çıkan duygular (Olumlu duygular): mutluluk, neşe, gurur, şükran, sevgi vb. Bu duygular bireyde olumlu yaşantılar sonucunda ortaya çıkan pozitif yönlü duygulardır.” (1991: 377-398’tan Akt. Fakirullahoğlu, 2016: 19).

L. F. Barrett (2006), genel olarak tüm duyguların bir deneyimi olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmeye imkân sağladığını ifade eder. Bu durumun da sebebini duyguların haz

yahut acı şeklinde iki uçlu bir düzeyde farklılaşmasından kaynaklanmasına bağlamaktadır. Bu bakış açısına göre hazza yaklaşan, acıdan uzaklaşan duygular olumlu duyguları, hazdan uzaklaşıp acıya yaklaşan duygular olumsuz duyguları karşılar (Akt. Bahtiyar ve Yıldırım, 2021: 4).

Son yıllarda dikkate değer duygu sınıflandırma çalışmalarından biri de W. Parrott' a aittir. Sevgi/aşk, neşe, şaşkınlık, öfke, üzüntü, korku olmak üzere altı tane birincil duygu olduğunu savunur. Bu temel duyguların dışında 146 tane duyguyu ikincil ve üçüncül olarak gruplar. Duyguların çoğunun başka duygularla etkileşimle oluştuğunu savunmaktadır. Bu tasnifte her bir düzey soyut duyguları daha somut hale getirmektedir ve kendinden önceki düzeyin ayrıntılarını göstermektedir (Cirhinlioğlu, 2021: 18-20).

2.3. Duygu Fiilleri

Duygunun oluşumunda zihinsel eylemlerin büyük önemi bulunur. İnsan bir duygusal tepki oluştururken zihnine daha önceden yerleşmiş birtakım verilerden yararlanır. İnsanın zihninde var olan bu veriler daha sonra gelen verilerle eşleşir, neticesinde duygu oluşur (Hirik, 2018: 60). Yani kişinin duygu dünyasının şekillenmesinde kişinin kendi deneyimleri ve başkalarının tecrübeleri önemlidir. Nitekim kişinin köpeği görür görmez kendisine zarar verebilecek bir canlı olduğu düşünüp korkması için köpeğin o sırada kişiye saldırması gerekmez. Başkalarının köpekle olan tecrübelerini dinlemesi ya da kendisinin köpekle yaşadığı acı bir deneyiminin olması onun köpekten korkmasına yol açabilir.

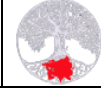
Duyguların dış dünyaya aktarılmasında en önemli araç dildir, dil duygunun inşasında görev alır. Korku, tikslenme, öfke gibi soyut özellik gösteren duygularla ilgili bilginin ediniminde ve kullanılmasında dil kilit rol oynar. Duyguların somut örnekleri olan davranışlar değişken olabilmektedir. Mesela öfke duygusunun kendini ağlama, saldırma, kaş çatma, bulunulan ortamdan uzaklaşma gibi somut görünüşleri bulunmaktadır. Fakat “öfke” sözcüğü tüm bu değişkenlikleri bünyesinde toplayıp tek bir sözcük olarak aktarabilir (Kapucu, 2020: 133-134).

Birey dışardan gözlemlenemeyen duygu dünyasındaki değişiklikleri ve hareketleri en kolay dili aracılığıyla ifade eder. Mental fiillerin alt gruplarından biri olan duygu fiilleri üzölmek, sevmek, âşık olmak, kıskanmak gibi bireyin duygusal tepkilerinin fiil olarak aktarılmasıdır. Bu fiiller, bir zihinsel durumdan diğerine geçişe neden olan ya da zihinsel bir işlem gerçekleştirdikten sonraki durumu ifade eden fiillerdir (Antonin vd. 1997: 45).

Türkiye’de duygu fiilleri üzerine yapılan çalışmalarda duygu fiillerinin mental fiiller konusu içerisinde ele alındığı görölmektedir. Duygu fiilleri Ö. Yaylagöl (2010: 101) tarafından mental sürecin ikinci aşamasında yer alırken, E. Hirik (2018: 60) tarafından bu fiiller mental sürecin üçüncü yani son aşamasında yer almaktadır. K. Seçkin (2020: 62) ise döngüsel bir yapıya sahip olan mental sürecin her aşamasında duyguların etkin olduğunu savunmaktadır.

Yabancı araştırmacıların *affection verbs, emotion verbs, psych verbs, psychological verbs, verbs of psychological state, sensual verbs* olarak terimleştirdikleri duygu fiillerini, Türk dili ile ilgilenen araştırmacılar *duygu fiilleri, duygu durum fiilleri, duygu barındıran fiiller, etki fiilleri, psikolojik durum fiilleri ve ruh durumu fiilleri* olarak ifade etmişlerdir (Yıldız, 2016: 223-224).. Harezmi-Kıpçak Türkçesindeki duygusal tepki fiillerin ele alındığı bu eserde de duygu fiilleri terimi kullanılmıştır.

Duygu fiilleri, mental sürecin sonunda oluşan çıktı fiilleridir. Karmaşık bir sisteme sahip olan mental süreç, bir başlangıç ve bir bitişten meydana gelmektedir. Bu sürecin başlatıcısı girdi basamağının ortaya çıkmasını sağlayan duygulardır. Duyular ile başlayan algılama ile işlem basamağına iletilen veriler, sürecin sonunda çıktı basamağında duygu ve düşünceleri dış dünyaya yansıtacak niteliğe bürünür. Bu duygu ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan her fiil de çıktı basamağında yer almaktadır. Nitekim bazı araştırmacılar mental sürecin sonunda kişinin duygu ve

düşüncelerinin ifadesini içeren bu fiillere çıktı basamağında yer alan fiiller demıştır (Hirik, 2018: 59-60).

Duygu ve duygu fiilleri üzerine yapılan çalışmalar incelediğinde, bu çalışmalarda duyguların ve duygu fiillerinin farklı yaklaşımlarla çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulduğu gözlemlenmiştir. Türkiye’de duygu fiilleri üzerine yapılan araştırmalarda bu fiiller hem semantik yönden hem de durum grameri bakımından incelenmiştir. İlk aşamada mental fiillerin konu olduğu çalışmalarda ele alınan olan duygu fiilleri, zamanla müstakil çalışmalarla da incelenmeye başlanmıştır. Ö. Yaylagül, bu alanda önemli çalışmalar yapmış ilk isimlerdendir. *Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller*” adlı çalışmasında Türk Runik alfabesiyle yazılmış metinlerdeki mental fiilleri “*Duyu fiilleri*”, “*Duygu fiilleri*”, “*Anı ve usamlama fiilleri*” ve “*Açıklama fiilleri*” olmak üzere dört grupta incelemiştir. Duygu fiillerini ise “*Bütünsel davranış tepki fiilleri*”, “*Olumsuz duygu fiilleri*” ve “*Olumlu duygu fiilleri*” olarak üç başlıkta ele almıştır (Yaylagül, 2005: 27-35).

Yaylagül, “*Türkiye Türkçesindeki Duygu Fiilleri*” adlı çalışması Türkiye’de duygu fiillerinin müstakil olarak incelendiği ilk makalelerdendir. *Duygusal tepki fiilleri* ya da *duygusal yanıt fiilleri* olarak da isimlendirdiği duygu fiillerinin etkiye karşı ortaya çıkan tepki, etkiye karşı verilen yanıt şeklinde ortaya çıktığını belirtir. Bu çalışmasında da duygu fiillerini semantik açıdan *bütünsel davranış tepki fiilleri*, *olumlu duygu fiilleri* ve *olumsuz duygu fiilleri* olmak üzere üç gruba ayırır. Tespit ettiği duygu fiillerini durum grameri açısından da fiilin istemine ve deneyimci kişinin konumuna göre beş grupta inceler (2010: 102).

P. İbe Akcan (2004), “*Türkçe Ruh Durumu Eylemleri İçin Bir Sınıflama Önerisi*”; S. Hirik (2008) “*Rol Kuramı ile Fiillerin Anlambilimsel Kategorilerinin İlişkisi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği*”; G. Bilgin Aksoy (2022), “*Azerbaycan Türkçesindeki Duygu Fiillerinin Anlam Bilimsel Yapı Görünümleri*” duygu fiillerinin durum gramerin bakımından incelendiği makalelerdir.

S. Soydan (2018) “*Tarama Sözlüğünün İlk İki Cildindeki Duygu Fiilleri Üzerine Bir Değerlendirme*”, A. Özkan ve S. Soydan (2019) “*Kutadgu Bilig’deki Bazı Duygu Fiilleri Üzerine Bir Değerlendirme*”, M. S. Arslan (2020) “*Türkiye ve Özbek Türkçesindeki Eş Değeri Olmayan Duygu Fiilleri*”, M. A. İ. Fakirulloğlu (2021) “*Kırgız Türkçesinde Duygu Fiillerinin Semantik Yapısı ve Etimolojisi Üzerine Bir İnceleme*”, A. Özkan ve S. Soydan (2021) “*Kutadgu Bilig’de Tespit Edilen Bazı Duygu Fiilleri*”, M. A. İ. Fakirulloğlu (2022) “*Kazak Türkçesinde Duygu Fiilleri*”, N. Çelik (2022) “*Dîvânu Lugâti’t-Türk’te Geçen Temel Duygu Fiillerinin Derleme Sözlüğü’ndeki Durumu Üzerine Bir Değerlendirme*”, M. Argunşah ve F. Boz (2022) “*15. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde Negatif Temelli Duygu Fiilleri*”, A. K. Şaş (2023) “*Türkiye Türkçesinde Deyimleşmiş Birleşik Duygu Fiilleri*” gibi makalelerde de duygu fiilleri doğrudan anlambilimsel olarak ele alınmıştır.

Duygu fiilleri üzerine yapılan doktora çalışmaları da bulunmaktadır. M. A. İ. Fakirulloğlu (2016) “*Kırgız Türkçesinde Duygu Fiilleri*” isimli çalışmasında Kırgız Türkçesindeki duygu fiillerini semantik ve durum grameri yönlerinden sınıflandırır. E. İter (2019), “*Karahanlı Türkçesinde Duygu Fiilleri*” başlıklı doktora tezinde Karahanlı Türkçesi eserlerinde tespit ettiği duygu fiillerini anlamsal olarak gruplandırır.

2.4. Kısasü’l-Enbiyâ’da Temel Olumlu Duygu Fiilleri

Kısasü’l-Enbiyâ (KE), Nâsırü’l-dîn bin Burhânü’l-dîn er-Rabgûzî’nin yazdığı, peygamberlerin hayatlarını anlatan bir kitaptır. Rabgûzî’nin biyografisi ve edebî yönü hakkında bildiklerimiz, kitabının başında kendisiyle ilgili verdiği bilgilerle sınırlıdır: Bu bilgilerde yazar, Ribat Oğuz isimli bir yerden gelmektedir ve buranın da hâkimidir. Yazarın Rabguzî lakabı da Ribat Oğuz’dan gelmektedir (Ata, 2019: 9).

Eserin farklı kütüphanelerde nüshaları bulunmaktadır. Londra, British Museum Add. 7851'de muhafaza edilen nüsha en eski ve en bilinen nüshasıdır. İstinsah tarihi tam olarak bilinmeyen nüshanın farklı müstensihler elinden çıktığı düşünülmektedir. Bu nüshanın dışında Rusya Federasyonu St. Petersburg kütüphanelerinde, İsveç'in çeşitli kütüphanelerinde, Paris, Bakü ve Tarhan kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır (Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2022: 166-167).

Kıyasu'l-Enbiyâ, Harezmi Türkçesiyle yazılan ilk eserdir. Bölgenin Türkleşmesiyle birlikte Karahanlı Türkçesi ile bağlantılı olan Oğuz, Kıpçak, Kanglı ve diğer Türk boylarının lehçelerinin karışmasıyla şekillenen yeni bir yazı ve edebiyat dili ortaya çıkmıştır. Harezmi Türkçesi olarak adlandırılan bu dil, Karahanlı ile Çağatay Türkçesi arasında bir köprü görevi görmektedir.

Kıyasu'l-Enbiyâ, yazıldığı dönem insanın duygu ve düşünce dünyasını ortaya koyması açısından önemlidir. Nitekim bu çalışmada eserde geçen temel olumlu duygu fiilleri tespit edilerek anlambilimsel olarak gruplandırılacaktır. İncelemede kullanılan verilere A. Ata'nın (2019) "*Rabgūzi Kıyasu'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları) Giriş-Metin-Dizin*" adlı iki ciltlik çalışmasının ilk cildindeki metin kısmının taranmasıyla ulaşılmıştır.

D. Goleman'ın temel duygular listesinde *öfke, üzüntü, korku, zevk, sevgi, şaşkınlık, iğrenme, utanç* olmak üzere sekiz duygu bulunmaktadır (1998: 359-360). M. Sartorius, çalışmasında bilim adamlarının büyük bir kısmının *öfke, keder, korku, sevinç, sevgi, şaşkınlık, tiksinti, utanç* olarak sekiz temel duygunun varlığında birleştiğini belirtir (1999: 38). N. Hacızade de bilişsel dilbilim açısından duyguların dilini ele aldığı çalışmasında *öfke, üzüntü, korku, sevinç, sevgi, hayret, tiksinti, utanç* duygularını, temel duygular olarak belirler (2012: 8). Çalışmanın bu kısmında araştırmacıların temel duygu listesinde yer alan sevgi ve sevinç olumlu duygularının *Kıyasu'l-Enbiyâ*'da kullanım alanları tespit edilecektir.

2.5. Kıyasu'l-Enbiya'da Aşk ve Sevgi Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri

Aşk ve sevgi duyguları toplumdaki bireyleri mutlu eden ve birbirine bağlayan önemli temel duygulardır. Aşk kavramı için Türkçe Sözlük'te "Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor (2011: 177), sevgi kavramı için "İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu." (2011: 2081) anlamları verilir. Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*'nde aşk için "1. Kimi kez sevgiyle yakın anlamlarda kullanılsa da sevginin daha ötesinde, ondan daha yoğun ve hastalıklı bir duyguyu anlatmak için kullanılan kavram. 2. Psikiyatri dünyasında, özellikle karşıt cinsler arasında doyum sağlayan deneyimler açısından, zevk sözcüğünün anlamını içerdiği kabul edilen terim." (2016: 108), sevgi ile ilgili olarak da "İnsanı bir kişiye ya da şeye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten içsel duygular bütünü, sevme duygusu." (2016: 1384) tanımları yapılır. Karakuşçu, aşkı insanlık katında yüksek değerler kazanmış bir duygusal yaşantı, ruhsal ve bedensel güç kaynağı olarak tanımlar (1991: 140-141). İbni Sina ise bireyde tutkuya sebep olan bu duyguyu el-işk ya da aşk adını vermiştir ve sevilen kişiye hem ruhsal hem cinsel, mükemmel bir birleşmeye duyulan hasret olarak tarif etmiştir (Smith, 2018: 49).

Tennov, aşk ve tutku duygularının birbirinden farklı duygular olduğunu savunmuş. Tutkunun daha çok yoğun duyguları tanımlamak için aşk teriminin ise uzun vadeli duygusal yakınlıklarda ve beraberliklerde var olan bağlılığı ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir. Sternberg de Tennov'un aşk ve tutku ile ilgili görüşlerini kabul etmiş ve incelemeleri sonucunda aşkın temelde yakınlık, ihtiras ve bağlılık olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu savunmuştur. Bu boyutların farklı kombinasyonlarının farklı aşk türlerini ortaya çıkardığını ileri sürmüştür. Bu doğrultuda "dostça aşk" türünde bağlılık ve yakınlık seviyesinin yüksek, ihtiras boyutunun düşük olduğu, "romantik aşkta" yakınlık ve ihtiras boyutları yüksekken bağlılık düzeyinin düşük olduğu

ve “mükemmel aşkıta” ise aşkın bu üç boyutunu da kapsadığı düşünülmüştür (Tennov, 1979 ve Sternberg, 1988’den Akt. Hayes, 2018: 63-65).

Harezmi-Kıpçak Türkçesinde *āşık bol-*, *hayrān bol-*, *hayrān kal-*, *hullet bër-*, *ısın-*, *könjül aldur-*, *könjül bağla-*, *könjül ısıq-*, *könjüllen-*, *könjülsin-*, *meftūn bol-*, *mıhr sal, sew-, sewdür-, sewüg bol-*, *söwüglüg bol-* aşk ve sevgi bildiren 16 tane duygu fiili tespit edilmiştir.

‘āşık bol- < A. āşık olmak, sevmek, tutulmak. (Ünlü, 2012: 58)

Kızın közi bir yigitke tüşti, añar ‘āşık boldı, yigit me aña ‘āşık boldı.

“Kızın gözü bir yigide düştü, ona aşık oldu, yigit de ona aşık oldu.” KE, 76/28r15.

hayrān bol- < A. hayran olmak (Ünlü, 2012: 223).

Havva ra. yılannıj körklüg şüretiga <hayrān> bolup anıj birle (16) sözleşür erdi, İblis anı bilip yılandın tiledi, meni uçmağğa kiwürgil, Havva (17) birle sözleşeyin, tēp.

“Havva ra. yılannın güzel suretine hayran olup onunla konuştu. Şeytan onu bilip yılandan istedi, beni cennete girdir, Havva ile konuşayım, diye. KE, 50/11r15

hayrān kal- < A. hayran kalmak, hayret etmek (Ünlü, 2012: 223).

Reyyān melikniñ kudretin tañlap Yūsuf haberin tiñlep hayrān kaldı, yanındağı Yanağ [76r] (1) mülkinde mağ, öziñe müşir, öziñe vezir Mısır ‘azizi Kağgir.

“Reyyan hükümdarının gücüyle şaşırıp Yusuf haberini dinleyip hayran kaldı, yanındaki Yanak mülkünde yardımcı, kendine danışman, kendine vezir Mısır azizi Katgir.” KE, 149/75v21.

hullet bër- < A. candan sevmek, dostluk göstermek (Ünlü, 2012: 236).

Aymışlar: İdi (18) ‘azze ve celle İbrāhimğa hullet bergey-men, tēp va ‘de kalmış erdi.

“Söylemişler: Tanrı acze ve celle İbrahim’e dostluk gösterdim/candan sevdim diyip vaatte bulunmuştu.” KE, 117/54v18

ısın- ısınmak; alışmak, sevmek, hoşlanmak (Ünlü, 2012: 244).

Zeliḥā aydı: ançağa tēgrü laṭif kördüm aña ııındım imdi laṭif boldum aña sığındım.

“Zeliha dedi: şimdiyi kadar hoş gördüm, ona ısındım/sevdim, şimdi latif oldum ona sığındım.” KE, 199/109v10

könjül aldur- gönül kaptırmak, sevdalanmak (Ünlü, 2012: 343).

Yarlıg: Zeliḥā kelebek teg özin otğa atdı, kul alur bolup kulluğğa özin satdı, (10) yolu Yūsufğa yuşdı, közi körklügge tüşdı, al kıldı ağğa ilindi, köz birle (11) köreyin tedi könjül aldurdı.

“Buyruk: Zeliha kelebek gibi kendini oda/ateşe attı, kul olmak için kendini kulluğa adadı/harcadı, yolu Yusuf’a ulaştı, gözü güzelliğe düştü, hasta oldu, aklık indi gözle gereyim dedi gönlünü kaptırdı/sevdalandı.” KE, 150: 77r11

könjül bağla- aldanmak, kanmak, gönlünü vermek (Ünlü, 2012: 343).

Dünyāge könjül bağladı (19) érse Mevli (Mevla) olarnı tilemedi, mendin édinge könjül bağladıñız, sizlerni ma ‘zül (20) kılur-men, édin halk yaratatur-men, yer mülkini anlarğa bérür-men, tēp ḥiṭāb keldi.

“Dünyaya gönül verdi ise Mevla onları istemedi benden başkasına gönül bağladınız/sevdiniz, sizleri azlettim ben, dileyin/yapın halk ederim yaratırım, yeryüzünün mülkünü onlara veririm, diye hitap geldi.” KE, 40/4v18

könjül ısıq- gönül vermek, sevmek, yakınlık duymak (Ünlü, 2012: 343).

Yana bir rivāyetde (2) Zeliḥā ‘imāriğa oturup temāşādın kelürde Yūsufğa yolukdı, könjül ısıkdı, (3) ‘Aziz-i Mısırğa aydı: bu oğlannı satğın algıl.

“Yine bir rivayette Zeliha imar edilmiş yerde/mamurede oturup etrafı seyredirken Yusuf’la karşılaştı, sevdi/gönül verdi, Mısır Azizi’ne dedi: bu oğlanı satın al!” KE, 150/77r2

könjüllen- sevmek, hoşlanmak (Ünlü, 2012: 344).

Ebū Mūsa (13) bardı, Yezid sözün ve Kāsım sözün ve Emirü'l-mü'minin Hüseyin sözün aydı, men me seni körüp köñül- (14) -lendim, kayumıznu tileseñ sen bilür-sen, tedi.

“Ebu Musa vardı, Yezid sözünü ve Kasım sözünü ve Emiri'l Müminin Hüseyin sözünü söyledi, ben de seni görüp gönül verdim/sevdim, hangimizi istersen sen bilirsin dedi.” KE, 453/243v13

köñülsin- gönlü ısınmak, gönlü bağlanır gibi görünmek (Ünlü, 2012: 344).

Nemrūd aydı: nime yahşı tañrı (7) turur seniñ tañrıñ tēp, müsülmān bolğuga köñülsindi, katındaqılar unamadılar.

“Nemrut dedi: nasıl iyi Tanrıdır senin tanrın diyip, Müslüman olmaya gönlü ısındı, yanındakiler kabul etmediler.” KE, 100/43v7

meftün bol- A. tutkun olmak, aşık olmak (Ünlü, 2012: 383).

Medine hatunları anıñ birle hevā kıldılar, meftun oldılar, erenlerige (14) unamas boldılar.

“Medine hanımları onunla mutlu oldular, (ona) tutkun/aşık oldular erenleri umursamaz oldular.” KE, 158/82r13

mihir sal- F. dostluk kurmak, güven vermek, sevgi bağı oluşturmak (Ünlü, 2012: 393).

Mevli ta'ālā kıbtı tişileriniñ köñliñe mihir saldı, qamuğ altun (16) kümüş yüzük, bilezük, ısırgaların Beni İsrā'il tişilerine bērdiler.

“Mevla Teâlâ kıbti (Mısırlı) kadınlarının gönlüne sevgi bağı oluşturdu/aşk verdi, tüm altın gümüş yüzük bilezik mücevherleri İsrail oğlu kadınlarına verdiler.” KE, 241/115r15

sew/v- sevmek krş. sēw-, sōw-, siv- (Ünlü, 2012: 514).

Ya'qūb aydı: (10) ey közüm yaruķı, köñlüm toķı, bağrım kēseki, özüm yükseki tēp yığlap aydı: men uluğ (11) boldum, sensiz neteg qarār kılayın, seni yawlaķ sewer-men tedi.

“Yakup dedi: ey gözüm nuru gönlümün alıcısı, bağrımın parçası, kendimi yüksek/büyük diye ağlayarak söyledi, ben yaşlandım, sensiz nasıl huzurlu olayım, seni çok severim dedi.” KE, 140/69r11

sewdür- sevdirmek krş. söwdür- (Ünlü, 2012: 515).

Qamuğları aydılar: Bu Rāhil oğluña tap ermes mü-miz kim atamız anı artuķ sewüp (15) artuķ tutar taķı özini artuķ sewdüreyin tēp tüş kördüm tēyü yalğan aytur.

“Çoğunluğu dediler: Bu Rahil'in oğluna kâfi olmaz mı ki atamız onu çok sevip, üstün tutar hatta kendini fazla sevdireyim diye düş gördüm diyerek yalan söyler.” KE, 137/67v15

sewüg bol- sevmek, sevilen olmak, sevgili olmak (Ünlü, 2012: 515)

Bözçi (4) 'ālim aydı: seniñ kelmekiñ İdi qazāsı erdi, İdi qazāsı sewüg bolur.

“Bezci alim dedi, senin gelmen Tanrı'nın yaratması/emri idi. Tanrı emri/buyruğu sevilir.” KE, 61/18v4

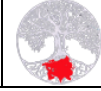
sewüglüg bol- sevilme, sevgili olmak krş. sewüglüg bol- (Ünlü, 2012: 531).

Hadis qāle'n-nebi 'aleyhi's-selām: Yalawaçımız Muḥammed Muṣtafā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yarlıķar kim dünyādın maña üç (21) nēmerse söwüglüg boldı. Biri tatlığ yıdlar taķı müsülmān tişiler, üçünçi közüm yaruķı namāz [82v] (1) içinde, tedi.

“Hadis nebi aleyhisselam dedi: Peygamberimiz Muhammet Mustafa sallallahu aleyhi vesellem buyurur ki dünyadan bana üç nesne/şey sevilen/sevgili oldu. Biri güzel/tatlı koku biri Müslüman kadınlar üçüncüsü de gözümün ışığı namaz dedi.” KE, 159/ 82r21

2.6. Kısasü'l-Enbiya'da Haz, Mutluluk ve Hoşnutluk Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri

Duyguları, yaşantıya ve eğilimlere olumlu ya da olumsuz etki yapmalarına göre sınıflandıran araştırmacılar için haz ve elem iki temel duygu olarak görülür. Haz ve elem sarkacından haz ucuna yakın olanlar; neşeli, sevinçli, mutlu, huzurlu, coşkulu duygulara sahipken; aynı sarkacın elem ucuna yakın olanlar; kederli, öfkeli, hüznü, gergin, stresli, karamsar ve kaygılı

duygulara sahiptir. Yaşantıyı kolaylaştıran, sağlıklı ve esenlikli hale getiren, kişilerin ihtiyaçlarını doyuran davranışlara bireylerin eğilimi ve yatkınlığı bulunur. Haz duygusu da bu eğilim ve doyumun sonucunda ortaya çıkan bir duygudur. (Karakuşçu, 1999: 116; Tutar, 2016: 399). Haz duygusunu ihtiyaçların doyurulmasıyla ilişkilendiren Baymur, hazzın düşünmeyi kolaylaştırdığını, hareket ve faaliyet uyandırdığını belirtir. Hatta fazla sevinç halinde bir kimsenin zıplamasını, şarkı söylemesini ve dans etmesini hazzın bireyi harekete yönlendirmesiyle ilgili görür (1989: 73).

Türkçe Sözlük'te haz duygusu "Hoşa giden duygulanma, hoşlanma, zevk." (2011: 1074), mutluluk duygusu "Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik." (2011: 1716), hoşnutluk duygusu "Hoşnut olma durumu.", hoşnut ise "Bir davranış, bir durum veya bir kimseden memnun olan, yakınması olmayan." (2011: 1112) tanımlarıyla karşılanmıştır. Bakırcıoğlu ise, mutluluk duygusu "Beliren bedensel, zihinsel, toplumsal, duygusal ve cinsel gereksinimler doyurucu düzeyde ve dengeli bir biçimde giderildikçe; duyulan istekler, gerçekçi bir çaba gösterilerek karşılandıkça; kendini gerçekleştirme yolunda başarı kazanıldıkça duyumsanan görece yoğun duygu." (2016: 1060) şeklinde tanımlamıştır. Haz duygusunu "hoşlanım" terimiyle karşılamaktadır (2016: 732).

Mutluluk, haz ve hoşnutluk duyguları insanın keyif almasını, memnun olmasını sağlayan olumlu duygulardır. Harezmi-Kıpçak Türkçesinde bu grupta tespit edilen 19 duygu fiili şunlardır: 'āfiyet bër, hoş kel-, hoşlan-, hoş-nüd bol-, hoş-nüd kıl-, köñlini hoş kıl-, köñlini hoş tut-, ös-, sewinçlüg bol-, sewüglüg bol-, sewün-, sewünç bol-, sewünçi bër-, sewünçlüg kıl-, sewündür-, sewünüş-, şād bol-, şād-mān bol-, tarāb kıl-.

'āfiyet bër-< A. sağlık vermek, esenlik vermek (Ünlü, 2012: 28).

Bu du 'āmı kıldı erse (17) Mevlī (Mevla) ta 'ālā aña 'āfiyet bërdi, kıptı yolka kirdi.

"Bu duayı ettiğinde Mevla Teala ona afiyet/esenlik verdi, çıktı yola girdi." KE, 211/T158a17

hoş kel-< F. hoş gelmek (Ünlü, 2012: 234).

Rivāyetde kelmiş: İblis bireğünin bāğınğa oğrı bolup kirdi oğlan menizlig, (5) bāğ eğesi tutup urdı, ekinçi kirdi urdı, üçünçide kirdi erse korkıtur bolup fāhişe (6) iş kıldı. İblis mundağın olarnı bu fāhişe işke kiwürdi, ol iş kamuğlarıña (7) hoş keldi.

"Rivayette gelmiş: İblis/şeytan günün birinde birinin bağında oğlan kılığında hırsız olarak girdi, bağ sahibi yakalayıp, dövdü, ikinci kez girdi dövdü, üçüncüde girdiğinde ise korkuverip kötü iş etti. İblis bundan böyle onları bu kötü işe alıştırdı, o iş hepsine hoş göründü." KE, 122/57v7

hoşlan-< F.+T. neşelenmek, sevinmek, hoşlanmak, hoşuna gitmek (Ünlü, 2012: 235).

Mūsa yandurđı, Hārūnnı olarğa uluğ kıldı, özi Tūrğa bardı, (16) kelām işitti hoşlandı, kelām tattı mundağ bolsa didar ni 'meti artukrağ bolğay, tēp du 'ā kıldı, aydı.

"Musa yankıladı/yandı, Harun'u onlara ulu/lider atadı, kendi Tur'a vardı, Yaraticının sözünü işitti, hoşnut oldu, kelamı tattığı için bundan böyle nimeti çoğaltıp artıcı olur, diyip dua etti, söyledi." KE, 250/120v16

hoş-nüd bol-< F. rıza göstermek, hoşnut ve memnun olmak (Ünlü, 2012: 235).

Ol (5) kün 'aşūr küni érđi. Men seniñ birle üç iş kılayın, sendin hoşnüd bolayın, (6) yazukunı yarlıkayın, uçmağğa kiwürreyin.

"Gün on güne ulaştı. Ben seninle üç iş/amel yapayım, senden hoşnut olayım, günahımı affedeyim, Cennet'e girdireyim." KE, 54/14r5

hoş-nüd kıl-< F. memnun olmak, rıza göstermek (Ünlü, 2012: 235).

Mālik aydı: kimerse Tanrığa yazğan bar erse tevbe kılıñ, kimersenı āzār kılmış (14) bolsañız 'özr kılıñ, hoş-nüd kılıñ, Tanrı 'azze ve celle bu belanı bizdın kittersün, tēdi.

“Malik dedi: Kim Tanrı'ya yalvarsa tevbe edin, kimini özürlü kabul etmiş olsanız “bağışlayın, hoşnut olun, Tanrı azce ve celle be belayı/sıkıntıyı bizden kaldırsın/def etsin dedi.” KE, 147/74r14

köhlünü hoş kıl- < F. gönlünü memnun etmek (Ünlü, 2012: 234).

Özi yüz yetmiş er (19) birle Cālūtğa baralıy sançılaşalıy, tēdi. Mevli ta 'ālā olarnıy köhlin hoş kıldı, a[rt]- (20) –ınça az çerig üküşni bastılar.

“Kendileri yüz yetmiş er/asker ile Calut'a varalım savaşalım dedi. Mevla Teala onların gönlünü hoş kıldı/memnun etti.” KE, 270/132v19

köhlünü hoş tut- < F. gönlünü memnun etmek (Ünlü, 2012: 234).

Mūsi(Musa) kırk tün kün Mevli- (7) -ge du 'ā kıldı, yalbardı Cebre'il kelip aydı: ey Mūsi (Musa) köhlini hoş tutğıl, 'azāb yetildi.

“Musa kırk gece gündüz Mevlaya dua etti, yalvardı, Cebrail gelip dedi: ey Musa gönlünü memnun et, azap/bela savuşturuldu/gitti.” KE, 239/114r7

ös- uzamak, büyümek, sevinmek (Ünlü, 2012: 464).

Cevāb: sağı ol kün anıy yükinde çıktı, oğrı- (8) -lıkı üçün kul tēp alıp kalduq, kul ataduq, ol kul atın işitip kağğurdi, (9) bu kün karındaşım tēdi, köhli össün sewünsün, tēp.

“Cevap: ölçek o gün onun yükünde çıktı, hırsızlığı için/yüzünden kul/köle gibi alıp kaldık, köle yaptık, o köle adını duyup kaygılandı, bu gün kardeşim dedi gönlü sevin sin diyip.” KE, 192/104v9

sewinçlüğ bol- sevinçli olmak, sevinmek krş. sewünçlüğ bol- (Ünlü, 2012: 516).

Ol altı miñ cüft kırt birle (15) mübtelā bolğan, tēyü feryād kılğan, teşriñi birle müşerref bolğan, hiñābı birle sewinçlüğ bolğan, kerametini bulğan Eyyüb yalawaç 'aleyhi's-selām.

“O altı bin çift kurt ile müptela/tutulmuş olan ahi feryat eden, gelişi ile şereflenen konuşması ile sevinçli olan kerameti bulan Eyyup peygamber alihisselam.” KE, 205/ T152b16

sewüglüğ bol- hoş gitmek, sevimli olmak, istenilmek krş. söwüglüğ (Ünlü, 2012: 516).

Su'āl: Zeliḫā Yūsufnu söwer érken tayaqlatmağda hikmet ne érdi? Cevāb: Zeliḫā 'āşık erdi, (15) yavukdın yüzün körmes-men yırağdın ünin işiteyin, köhüm avunsun. Sewüglüğ- (16) -niñ üni hem sewüglüğ bolur, tēmişler.

“Soru: Zeliha Yusuf'u severken dövürmekte hikmet neydi? Cevap: Zeliha âşıkta, (Yusuf'un) yakından yüzünü göremezsem uzaktan sesini işiteyim, gönlüm avunsun. Sevgilinin sesi de hoş gider/mutlu eder demişler.” KE, 173/91r16

sewün- sevinmek, mutlu olmak krş. sövün-, sevin- (Ünlü, 2012: 516).

Mevli (Mevla) ta 'ālā- (12) –niñ maña bergeñi siz keltürgendin artuğrak turur, ol māl birle siz sewünür-siz

“Mevla Teala'nın bana verdiği sizin getirdiğinizden daha fazladır, o mal ile siz sevinirsiniz.” KE, 296/149r12

sewünç bol- sevinç olmak, sevindirmek (Ünlü, 2012: 516).

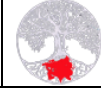
Şeyḫa utru çıkdı, (3) bözçi aydı: ey şeyḫ seniñ kelmekiñ bizge sewünç boldı

“Şeyhe karşı çıktı, bezci dedi: ey şeyh senin gelmen bize sevinç verdi.” KE, 61/18v3

sewünçi bër- müjde vermek, sevindirmek (Ünlü, 2012: 516).

Ya'ni ḫamd (10) u senā ol İdi 'azze ve celleğa kim meni ḫalil tēdi, kavmi meniñ üçün yarlıkğa evürdi, Nemrūd otın (11) büstān kıldı, oğul kız toğurmas evlüğümni şalāḫğa keltürdi, İsmā'il ve İşḫāk atlığ (12) peygamber oğullardın sewünç bërdi, düşmenim Nemrūdnu helāk kıldı.

“Yani teşekkür ve övgü o Tanrı azze ve celleye ki bana samimi dost dedi, kavmi benim için bağışladı, çevirdi, Nemrut ateşini bostan etti, oğul kız doğurmayan karımı iyiliğe/doğruluğa

kavuşturdu, İsmail ve İshak adlı peygamber oğullardan sevindirdi, düşmanım Nemrut'u yok etti.” KE, 398/210r12

sewünçlüg kııl- sevindirmek, neşelendirmek (Ünlü, 2012: 516).

A`rābi kördüm, tēdiç Ya`kūb aydı: ey A`rābi (16) sen meni sewünçlüg kıldıñ, nē hācetiñ bar aygıl, Mevlidin qolar-men, tēdi.

“Arabi gördüm deyince Yakup söyledi: ey Arabi sen beni sevince boğdun/sevindirdin, ne dileğin var, söyle. Mevla'dan isterim, dedi.” KE, 155/79v16

sewündür- sevindirmek krş. sevindir- (Ünlü, 2012: 516).

Yūsuf olarnı kēltürüp qa[rındaşlarığa] (3) aydı: bizāatıñızñı qabūl kıldım aşlık bēreyin, artuqraq hem bēreyin, qalğan işle[riñiz]- (4) –ni yarın bitkereyin, tēp olarnı sewündürdi.

“Yusuf onları getirip kardeşlerine dedi: sermayenizi/malınızı kabul ettim, aş vereyim, daha çok vereyim, kalan işlerinizi ertesi gün bitieyim/yaptırayım diyerek onları sevindirdi.” KE, 191/103v4

sewünüş- birlikte sevinmek (Ünlü, 2012: 516).

Yıraqdın bularnı körüp sewünüştiler, (17) [Muhamme]dni öltürüp yarlarını bulun kēltüre turur tēdiler, yakın kēldiler erse aydılar: bularnıñ (18) [keli]şi özge türlüg kerek erdi, bularnıñ arasında Mihammed bar, tēp kamuğları öre qopup tañlayur- (19) –da Resūlu`llāhñı kördiler` Ömer birle elig alıñıp yārānları birle kēlürler.

“Uzaktan bunları görüp birlikte sevindiler, Muhammet'i öldürüp dostlarını bulun getiredurur dediler, yakına/hemen geldiler ise dediler: bunların gelişi sadece tek türlü gerekli idi, bunların arasında Muhammet var, diyip herkes mevki edinip şaşırıyor ve Resulullah'ı gördüler Ömer ile el tutuşup dostları ile birlikte gelirler.” KE, 375/197r16

şād bol-< F. sevinçli olmak, mesut olmak, mutlu olmak (Ünlü, 2012: 543).

Sāreğa haber bērdi. Sāre şād boldı. İdige şükr kıldılar, telim māllar bērdiler şadaka.

“Sare'ye haber verdi. Sare şad oldu/mutlu oldu. Tanrıya şükrettiler, pek çok mallar verdiler sadaka.” KE, 116/54r11

şād-mān bol- < F. sevinçli olmamak, mutlu olmamak (Ünlü, 2012: 543).

Haberde kēlür: Resūl`aleyhi`s-selām aydı: `Ömer islām (17) kēltürdi erse şeytān andın soñ hergiz şādmān bolmadı.

“Haberde gelir: Resulullah alihisselam dedi: Ömer İslam/Müslüman olunca şeytan ondan sonra hiçbir zaman şad/hoş olmadı. KE, 383/200r17

tarāb kııl-< A. sevinmek, coşkunluk göstermek (Ünlü, 2012: 568).

Yezid anı körüp sewüendi, temāşāka meşgul boldı, tün kün hamr içmek birle (10) oyum kültgü birle raqş u tarab kılu başladı.

“Yezid onu görüp sevindi izlemekle meşgul oldu, gece gündüz içki içmek ile oyun eğlenceyle dans ve coşkunluk göstermeye başladı.” KE, 461/248v10

3. SONUÇ

Bu çalışmada, *Kıyasu'l-Enbiya*'da geçen olumlu temel duygu fiillerini tespit etmek ve bu fiillerin kıssaların anlatımına katkısını analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırmada, *Kıyasu'l-Enbiya* metni incelenmiş ve birçok temel duygu fiili tespit edilmiştir. Bu temel duygulardan olumlu anlama sahip olanlar “Aşk ve Sevgi Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri” ve “Haz, Mutluluk ve Hoşnutluk Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri” olarak iki başlıkta gruplandırılmıştır. Eserde aşk ve sevgi duygularının ifadesinde 16 duygu fiili tespit edilirken haz ve mutluluk duygularını karşılayan 19 tane fiil belirlenmiştir.

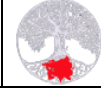
Tablo 2: Kısasu'l-Enbiya'da Tespit Edilen Temel Olumlu Duygu Fiilleri Tablosu

Aşk ve Sevgi Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri	Haz, Mutluluk ve Hoşnutluk Bildiren Temel Olumlu Duygu Fiilleri
âşık bol-, hayrân bol-, hayrân kal-, hullet bër-, ısm-, köñül aldur-, köñül bağla-, köñül ısıq-, köñüllen-, köñülsin-, meftûn bol-, mihr sal, sew-, sewdür-, sewüg bol-, söwüglüg bol-.	‘âfiyet bër, hoş kel-, hoşlan-, hoş-nüd bol-, hoş-nüd kıl-, köñlini hoş kıl-, köñlini hoş tut-, ös-, sewinçlüg bol-, sewüglüg bol-, sewün-, sewünç bol-, sewünçi bër-, sewünçlüg kıl-, sewündür-, sewünüş-, şād bol-, şād-mān bol-, tarāb kıl-.

Tespit edilen duygu fiilleri yoluyla Harezmi Türkçesini edebi dil olarak kullanan insanların duygu dünyaları aralanmaya çalışılmıştır. Bu fiillerin kıssaların anlatımına katkısı ise, insanların Allah'la, peygamberlerle, din âlimleriyle ve birbirleriyle olan olumlu ilişkilerinin dil yoluyla ortaya konulmasını sağlamasıdır. Öte yandan belirlenen fiiller peygamberlerin insanî yönlerini, duygusal zenginliklerini ve örnek alınacak ahlakî değerlerini vurgulamaktadır. Ayrıca aşk, sevgi, haz, mutluluk ve hoşnutluk duygularının Harezmi Türkçesi döneminde de istenen ve bireyler arasında olumlu etki yaratan duygulardan olduğu gözlemlenmiştir. Kısasu'l-Enbiya'daki temel olumlu duygu fiilleri, kıssaların hem edebî yönünü güçlendirmekte hem de yazıldığı dönemin psikolojik ve sosyolojik durumunu gözler önüne sermektedir.

REFERENCES

- Antonin, M. A. M.; Masalles, I. C. & Fernández A. (1997). “A Classification of Spanish Psychological Verbs”, *Procesamiento del Lenguaje Natural*, 20(20), s.45-61.
- Argunşah, M. & Boz, F. (2022). “15. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde Negatif Temel Duygu Fiilleri”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8 (17), 208-225.
- Argunşah, M. & Sağıol Yüksekaya, G. (2022). “Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arslan, M. S. (2020). “Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Eş Değeri Olmayan Duygu Fiilleri”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 170-179. <https://doi.org/10.29000/rumelide.839156>
- Ata, A. (2016). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezmi Altın Ordu Türkçesi*, (2. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Ata, A. (2019). *Rabgûzî, Kısasu’l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atabay, N., Özel, S., Kutluk, İ. (2003). *Sözcük Türleri*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Bahtiyar, B. & Yıldırım, A. (2021). “Psikolojide Duygu: Genel Bir Bakış” (Editör: A. Yıldırım) *Psikolojide Duygu Seçme Konular ve Güncel Tartışmalar içinde (s.1-20)*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2016). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baymur, F. (1989). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Bilgin Aksoy, G. (2022). “Azerbaycan Türkçesinde Duygu Fiillerinin Anlam Bilimsel Yapı Görünümleri”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 72-87. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164018>
- Beyazıt, U. (2021). “*Duyguların Gelişimi*” (Editör: F. G. Cirhinlioğlu) *Duygu Psikolojisi içinde* (s. 43-60). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Binet, A. (2016). *Zihin ve Beyin*. İstanbul: Aramis Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2014). “Sözlüklerdeki Temel Duygu Kavramlarının Yeniden Tanımlanması: Bir Yöntem Önerisi”. *Türkoloji Dergisi*, 21(1), 25-34. DOI: 10.1501/Trkol_0000000277
- Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları* (37. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cirhinlioğlu F. G. (2021). “*Duygu Psikolojisi*” (Editör: F.G. Cirhinlioğlu). *Duygu Psikolojisi içinde* (s. 1-25). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelik, N. (2022). “Dîvânu Lugâti’t-Türk’te Geçen Temel Duygu Fiillerinin Derleme Sözlüğü’ndeki Durumu Üzerine Bir Değerlendirme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (57), 143-156.
- Damasio, A. (1998). *Descartes’in Yanılgısı Duygu, Akıl ve İnsan Beyni*. İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.
- Demir, S. (2020). “*Duygular ve Duygu Kuramları*” (Editörler: E. İnan ve E. Yücel). *Psikoloji Penceresinden Duygular Kuramdan Uygulamaya içinde* (s.3-32). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Doğan, L. (2021). “*Yeni Uygur Türkçesinde Duygu Fiilleri*” (Editörler: A. İ. Öbek, L. Doğan, S. Öztürk, B. B. Acar). *Prof. Dr. S. Mahmut Kaşgarlı Armağanı içinde* s.161-195, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Ekman, P. (2019). *Yalan Söylediğimi Nasıl Anladın? Yüz İfadelerinden Duyguları ve Düşünceleri Tanımak, Okumak* (10. Baskı). İstanbul: Okuyanıs Yayınları.
- Er, N. (2006). “Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi”, *İstanbul Çalışmaları*, 26, 21-43.
- Fakirulloğlu, M. A. İ. (2022). “Kazak Türkçesinde Duygu Fiilleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(3), 991-1016.
- Fakirulloğlu, M. A. İ. (2021). “Kırgız Türkçesinde Duygu Fiillerinin Semantik Yapısı ve Etimolojisi Üzerine”, *Turkish Studies- Language and Literature*, 16 (4), 2281-2302.
- Fakirulloğlu, M. A. İ. (2016). *Kırgız Türkçesinde Duygu Fiilleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goleman, D. (1998). *Duygusal Zekâ Neden IQ’dan Daha Önemlidir?* (Çev. B. Seçkin Yüksel), (2. Baskı). İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.
- Gülbetkin, E. (2020). “*Duygular ve Sinirbilim*” (Editörler: E. İnan ve E. Yücel). *Psikoloji Penceresinden Duygular Kuramdan Uygulamaya içinde* (s.69-120). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

- Hacızade, N. (2012). *Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Hayes, N. (2018). *Psikolojiyi Anlamak Gerçek Hayattan Örneklerle* (Çevirenler: F. Bolat ve A. Hekimoğlu). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Hirik, E. (2018). *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hirik, E. & Çolak, T. (2017). "Türkçe Mental Fiillerde Çok Katmanlılık", *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 1. s. 261-268.
- Hirik, S. (2018). "Rol Kuramı ile Fiillerin Anlambilimsel Kategorilerinin İlişkisi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği", *Türkbilig*, 35, 125-142.
- İbe Akcan, P. (2004). "Türkçe Ruh Durumu Eylemleri İçin Bir Sınıflama Önerisi", *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1 (1). 35-45.
- İlter, E. (2019). *Karahanlı Türkçesinde Duygu Fiilleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapucu, A. (2020). "Duygu ve Biliş", (Editörler: E. İnan ve E. Yücel). *Psikoloji Penceresinden Duygular Kuramdan Uygulamaya içinde (s.121-142)*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Karakuşçu, M. N. (1999). *Genel Psikoloji ve Normal Davranışlar* (2. Baskı). Ankara: Pelin Ofset.
- Kısacık, E. (2020). "NöroBilim Perspektifinden Duygular.", (Editör: F. G. Cirhinlioğlu). *Duyguları Anlamak içinde (s. 231-257)*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Koptagel İlal, G. (1984). *Tıpsal Psikoloji Tıpta Davranış Bilimleri* (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım/Yayım Dağıtım.
- Lazarus R. S. (1991). *Emotion and Adaptation*, New York: Oxford University Press.
- Ortony, A. & TURNER, T. J. (1990). "What's Basic About Basic Emotions?", *Psychological Review*, 97(3), s.315-331.
- Özdem, R. (1944). *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış*. Ankara: Alâeddin Kırım Basımevi.
- Sartorius, M. (1999). *Kadınlarda Duygusal Zekâ EQ'yu Daha İyi Kullanmanın Yolları* (Çev. Ş. Can Erendor). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Seçkin, K. (2020). *Eski Türkçe Metinlerinden Örneklerle Mental Fiil Teorisi*. Konya: Palet Yayınları.
- Smith, T. W. (2018). *Duygular Sözlüğü Acımadan Zevklenmeye* (Çev. H. Şirin). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Soydan, S. & Özkan, A. (2021). Kutadgu Bilig'de Tespit Edilen Bazı Duygu Fiilleri . *Söylem Filoloji Dergisi*, 6 (1) , 247-257 . DOI: 10.29110/soylemdergi.860502

- Soydan, S. & Özkan, A. (2019). Kutadgu Bilig'deki Bazı Duygu Fiilleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi Özel Sayısı, 27-32.
- Sözlük, T. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şaş, A. K. (2023). Türkiye Türkçesinde Deyimleşmiş Birleşik Duygu Fiilleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 602-631. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1256570
- Tuna, Y. & Kayaoğlu, A. (2013). *Birey ve Davranış*, Editör: S. Ünlü. Ankara: Saray Matbaacılık.
- Tutar, H. (2016). *Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Voltan Acar, N. (2003). *PDR'de yirmibeş yıl*. 1. baskı. Nobel Basımevi, Ankara, 193-196.
- Yaylagül, Ö. (2010). "Türkiye Türkçesindeki Duygu Fiilleri". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 100-111.
- Yaylagül, Ö. (2005). Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 17-51.
- Yıldız, H. (2016). *Eski Uygurcada Mental Fiiller* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.